

Alain Gauthier

LA TRAJECTOIRE DE LA MODERNITÉ Représentations et images

Presses Universitaires de France,
Paris, 1992, 255 str.

Ovo je jedna u nizu recentnih knjiga koje se bave kritičkim preispitivanjem modernosti. Ta povlaštena tema suvremenog mišljenja danas je na dnevnom redu cjelokupne znanosti i cjelokupnog kulturno-intelektualnog traganja. Pristupa joj se s najrazličitijih strana. Jedni propituju održivost modernih znanstvenih pojmova i vladajuće koncepcije znanosti koja je proizašla iz novovjekovne racionalnosti. Druge zaokuplja dotrajalost i »velika mutacija« ekonomskih i socijalnih ideologija na kojima se temelje razvojne (modernizatorske) strategije suvremenih društava. Treći čak dovode u pitanje ili naglašeno relativiziraju referentni kulturni okvir (temeljne ideje, vrednote i obrasce) pomoću kojega se modernost legitimirala kao najnaprednije razdoblje u povijesti čovječanstva. Četvrti ne idu u toliko radikalne zahvate već nastoje osvijetliti neke od ključnih preobrazbi koje najviše govore o tendencijama modernosti.

U potonju vrstu razmatranja ulazi i Gauthierova knjiga. Ona se pita o načinu na koji modernost samu sebe predodžuje (predstavlja, reprezentira). Nakana je autora da prouči oblike predodžaba, njihove preobrazbe i eventualno njihovo rastakanje. Zanima ga »mentalno ustrojstvo« modernosti kako se ono izražava na razini javne komunikacije, u tehnikama i obrascima »javne cirkulacije ideja«, u dominantnim i objektiviziranim tokovima svijesti koji se oblikuju kao opći diskurs društvenosti. Svoje analize Gauthier eksplicitno nadovezuje na istraživanja i stavove W. Benjamina, M. McLuhana, J. Baudrillarda, P. Bourdieua, E. Canettija, a kad je riječ o sociološkoj tradiciji, najviše se poziva na Tocquevillea, Marxa, Durk-

heima, Webera i Simmela. Pomoću njih i svojih vlastitih uvida on želi ocrtati »putanju modernosti« kako se ona nadaje u »svijetu predočavanja«, to jest u oblicima, metodama i svrhama predstavljanja ideja. Knjigu tvori šest poglavlja: *Mit i modernost*, *Predodžba u doba proizvodnje*, *Egalitarna putanja*, *Oblik vrijednosti*, *Tehnološka putanja*, *Oblik slike*. Da bi svoja razmatranja usredotočio na ono bitno — a to je modernost — Gauthier se najprije određuje prema mitu. Tu se jasno deklarira kao zagovornik antitradicionalizma. Mit je **simbolički oblik** predočavanja (predstavljanja), njegova je struktura **binarna** (binarna opozicija), on kulturu »degradira« u prirodu i pripovijeda o »čistoći svijeta prije dolaska čovjeka«. Modernost je »prognala« binarnost mita, rastočila njegovu moć »naturalizacije kulture«, ali nije uspjela ukloniti **snagu simboličkog**. Dapače, simboličko je integrirano u modernu racionalnost ne samo kao njezina dekoracija i estetizacija nego i kao snažan impuls njezine uvjerljivosti. Moderni pogon simboličkog predočavanja (predstavljanja) zbilje nerazdvojan je element cjelokupne komunikacije.

Dvije su činjenice u modernim vremenima najviše utjecale na oblike predočavanja: **način proizvodnje** i **egalitarno učenje**. S tim u vezi Gauthier se uglavnom poziva na Marxa i Tocquevillea, a od današnjih mislilaca na McLuhana i Baudrillarda. Proizvodnja je u epohi modernosti uzdignuta na rang ontološkog uvjeta egzistencije i univerzalnog izvora opće vrijednosne (kulturne, moralne, komunikacijske) simbolizacije. Vrijednost kao »skrivena supstancija« proizvoda rada postaje nekom vrstom »posljednje instancije« za strukturiranje i vrednovanje javnih predodžaba, slika, komunikacijskih obrazaca. Egalitarna ideologija je pak odredila modernost time što je najavila i oblikovala **masu** kao sudionika komunikacijske zbilje, kao subjekta za »konzumaciju ideala, jednakih prava i dostupnih životnih mogućnosti«. No »demokratska strast« jest strast za »priznavanjem istoga«. Nje-

zino je protuslovlje u tome što ona manje ukida razliku nego drugost. Tocqueville je to naslućivao i upozoravao na opasnost masovne uniformnosti. Ono što moderni svijet spašava od te opasnosti jest druga »demokratska strast«, a to je »strast za slobodom«. Sukob između tih dviju »strasti« Gauthier smatra bitnim sukobom modernog predočavanja zbilje, cijelog pogona tehnologizirane komunikacije. Baš se na toj razini zbiva značajna preobrazba modernosti. Predodžba gubi snagu svoje neposrednosti, proizvodnja i jednakost toliko su poopćene vrijednosti da ih se više ne može simbolizirati na jedinstven i neponovljiv način. Svijet modernih komunikacija oblikuje se kao svijet nepreglednih slika u kojima je neposredna predodžba zbilje tek beznačajni trenutak, prolazna sekvenca. Snaga se i utjecaj slike sastoje u njezinoj temporalnosti. Njezina »temporalna konstelacija« nadomješta prostornu vrijednost predodžbe. Slikovni je niz nematerijalan i stoga je općenito atraktivan, obvezujući, »demokratski.« »Prodor slike u tu imaterijalnu ali bitnu dimenziju povijesne situacije masa otkriva svoju ingenioznu sposobnost da preobliči vrijeme stvari i bića, odlučujući način da se shvati njihovo stanje. Dovedene u inerciju, mase se odvajaju od svake socijalne projekcije, zapadaju u neizvjesnost, programirano društvo sa svojim racionalnim i konsenzusnim obrascem banalizira svaku razliku«. Slika je artificijelni produkt »medijskog svijeta«, ona potiče i artificijelne klišeje djelovanja. Djelovanje se, doduše, odvija posvuda na svim vodoravnim i okomitim pravcima modernosti, ali za nas je to djelovanje slikâ umjesto zbiljskog stanja stvari. Zbiljsko djelovanje, ono koje se može jedino neposredno iskusiti i izravno predočiti, zbiva se u strukturama »kamo slika ne dopire«. No dopre li čak i do samih zbiljskih struktura, ona im opet daje svoju simbolizaciju. Medij je, slaže se Gauthier s McLuhanom, doista poruka.

Ušli smo, dakle, u eru vladavine slike. Gauthier ne smatra da je to »katastrofalna

značajka putanje modernosti«. Hoće li biti katastrofalna, to ne ovisi o njoj samoj ni o medijima kao takvima nego o putanji »mentalnog ustrojstva« današnjih masa. Zajedno s Tocquevilleom i Canettijem, Gauthier strahuje od »fenomena mase«. No drži da je on bio povijesno nužan prijelaz prema novoj individualizaciji. Mentalna preobrazba mase nastaje onda kada se ona prema slici prestane odnositi kao prema gotovoj, sveobuhvatnoj formi zbilje, ili kao prema zbilji samoj. Medijski tehnologizirana nije po sebi ni pozitivna ni negativna, ona je »samo temporalizirana«. Nju valja shvatiti kao izvanjski prikaz zbilje, poči od toga da je lišena stvarnog sadržaja tek kada je strukturalno i intencionalno oblikovana kao simulacija. Njezina je »receptivna opasnost« djelatna tek kad joj se dade status »kolektivno imaginarnog«, kad se na račun kolektivnog potisne singularno, kad se, primjerice, putem »simulacruma« socijalni pokreti doziraju kolektivnim nabojem a ne »individualnom diferencijalnošću«. Tehnologizacija medija, pa čak i najsuptilnijih kulturnih tvorbi — što osobito dolazi do izražaja u reprodukciji umjetničkih tvorbi — jedna je od najmarkantnijih značajki putanje modernosti. Na to je lucidno upozorio već W. Benjamin. Tu je romantičarska kontestacija gotovo nemoćna, ako ne i apsurdna. Ono što predstoji jest borba za pluralizaciju toga potencijala, približavanje tehnologizirane slike golemoj kompleksnosti i pluralizmu suvremenog života.

Danas stanje izgleda otprilike ovako: što više individualnosti postizemo, što nam je više pozitivnosti osigurano, sve smo manje sigurni da imamo dovoljno vremena kako bismo sve to ispunili. Zbiljske su mijene ubrzane, a medijska ih slika još više ubrzava. Suvremeni čovjek tako mora neprestano žuriti na dva životna kolo-sijeka: na planu »realiteta odozdo« (svakodnevnne potrebe, život u obitelji, u ekonomskim determinantama, u skladu sa socijalnim mogućnostima) i na planu »realiteta odozgo« (komunikacijski i me-

dijski, to jest slikovno doznačene mogućnosti, izazovi i raznovrsne čari izobilne modernosti). Ta se dva svijeta mogu razlikovati do šokantnih razmjera. Ali »prednost« je te razlike u tome što slika daje svima jednako i što pred njezinim prizorom masa sebe doživljava kao relevantnog adresata planetarne slikovne igre. Kad tu planetarnost subjektivira diferencirani pojedinac, moći će se govoriti o novom smjeru preobrazbe modernosti.

Rade Kalanj

Ivan Lajić

**STANOVNIŠTVO
DALMATINSKIH OTOKA**
*Povijesne i suvremene
značajke depopulacije*

Consilium, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1992, 329 str.

Pokušaji demografskog određenja nekog socijalnog prostora često nailaze na nesistematizirane znanstvene činjenice, oskudne podatke te njihove različite izvore i kronološke nepreciznosti.

Ako se pritom ima u vidu da je u našoj dosadašnjoj demografskoj i geografskoj literaturi otočni socijalni prostor obrađen tek sporadično (tj. samo neki otoci ili otočne skupine), knjiga Ivana Lajića *Stanovništvo dalmatinskih otoka* predstavlja značajan znanstveni doprinos jer upotpunjuje demografsko-istraživačke radove na tu temu u nas.

Najavljena kao »prva etapa jednog šireg projekta« (nakon dalmatinskih otoka planira se istražiti Kvarnersko otočje), ova knjiga oživljuje povijesne te ističe suvremene značajke ukupnog kretanja otočnog stanovništva, s posebnim naglaskom na problemu depopulacije.

Prema određenju istraživanog problema te načinu njegova promišljanja i koncep-

tualizacije autora se može svrstati među demografe koji svoje znanstveno područje prezentiraju granično — uz ekonomiju i sociologiju — te tako svojem pristupu daju suvremeni, multidisciplinarni ton.

Lajićeva knjiga u cijelosti je posvećena širokom dijapazonu mijena nastalih međudnosom društveno-gospodarskog i demografskog razvoja dalmatinskog otočja. Iscrpni znanstveni opisi raznovrsnih utjecaja na kretanje otočnog stanovništva ove regije, opisani u devet poglavlja knjige, pokazuju autorovo impresivno poznavanje ovoga prostora.

Uvodni dio knjige bavi se definiranjem predmeta istraživanja te određivanjem osnovnih pojmova. Polazeći sa stajališta da je predmet njegova bavljenja »utjecaj privrednog razvoja na kretanje stanovništva dalmatinskih otoka, prvenstveno na smanjenje njegova broja, ali i povratni utjecaj depopulacije na privredni razvitak«, autor je ovakav predložak uspio analizirati i prikazati ga u povijesnom kontekstu. Ovakvom interpretacijom, u kojoj se problem sustavno analitički eksplicira za dugi vremenski period, nastala je vrijedna monografija koja će se možda pokazati i kao kvalitetna osnova za pokušaje oživljavanja i revitalizacije ovih prostora.

Nadalje, u uvodnom dijelu knjige može se očitati kriterij kojim je u ovom radu razriješen problem regionalizacije otočnog prostora. Osnovna podjela otočnih zajednica izvedena je na osnovi gravitacijskog kriterija. Autor razlikuje »male otočne skupine«, koje imaju administrativno sjedište na kopnu (zadarska, biogradska, šibenska, trogirski, splitska i dubrovačka), od »otoka-općina«, koje predstavljaju administrativno zasebne općine (Brač, Hvar, Korčula, Lastovo i Vis).

Već na samom početku knjige autor nas upoznaje s nizom dramatičnih karakteristika i neintendiranih promjena koje sa sobom donosi proces poznat pod pojmom »depopulacija«. Ne ulazeći u opsežniju genezu samoga pojma, Lajić uspješno